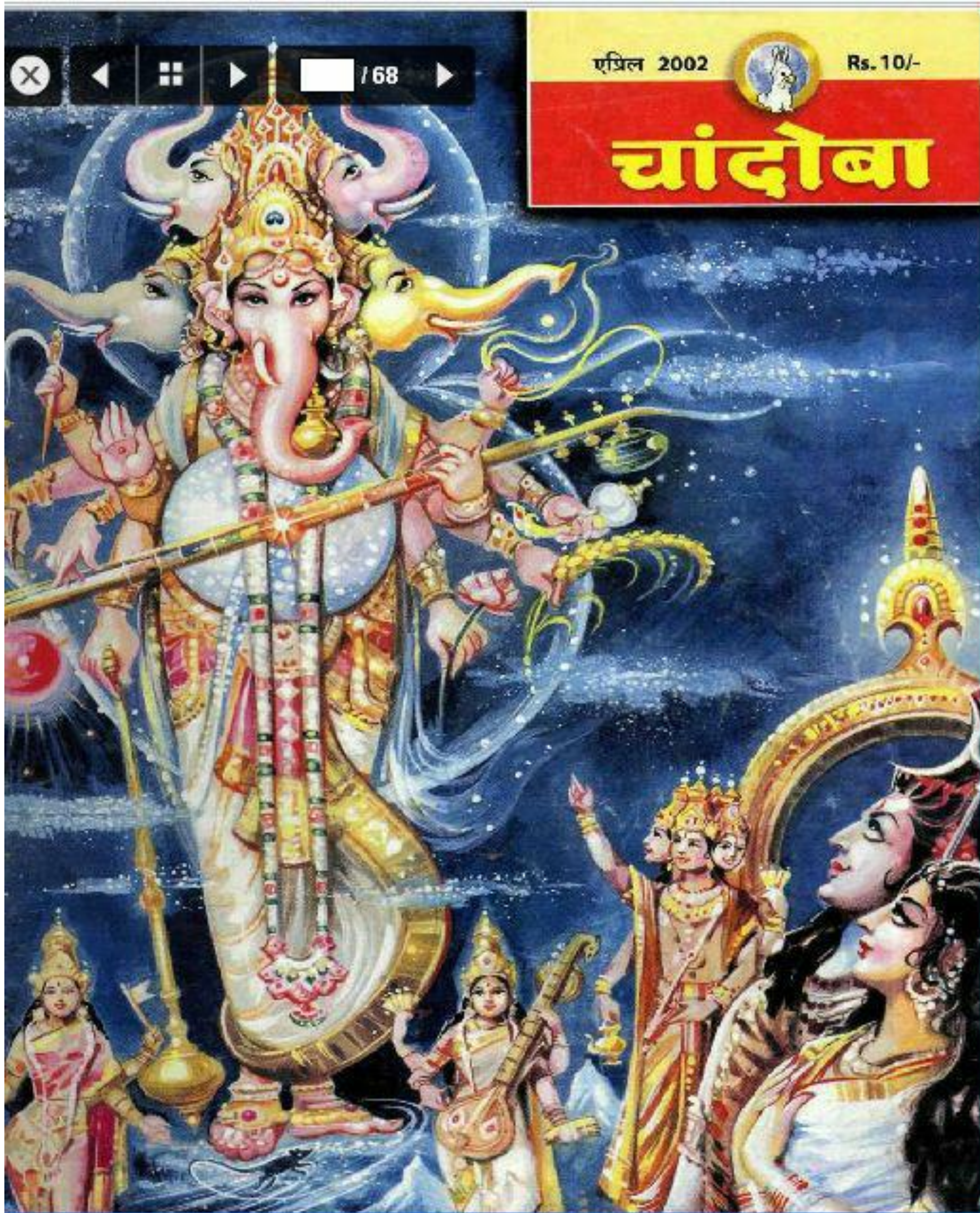

/68
एप्रिल 2002
Rs. 10/-
चांदोबा

राक्षसाचे पुण्यकार्य

संपत्तीच्या शोधांत असलेला दुष्काम हिंडत हिंडत दंडकारण्यात पोंचला. तिथें एका राक्षसाने त्याला कैद केले. भीतीने तो थरथर कांपू लागला.

राक्षसाने त्याला धीर दिला व त्याची समजूत घालताघालता आपली कहाणी सांगितली. "कित्येक वर्षांपासून मी फक्त माणसें आणि प्राणी खातो आहे. आणि अगदी निकृष्ट जीवन जगतो आहे. एकदा एक ऋषिवर मला भेटले. मी त्यांना माझे दु:ख सांगितले. मी त्यांना नम्रतापूर्वक सांगितले कीं मला या राक्षसजन्मांतून मुक्ती द्या आणि मला मनुष्य जन्म प्रदान करावा. ऋषींनी माझी प्रार्थना ऐकली आणि मला आश्वासन दिले कीं जर मी कांहीतरी पुण्यकार्य केलं तरच मी मनुष्यजन्म घेण्यास योग्य ठरेन अशी शक्यता आहे."

आपली कथा सांगून राक्षसाने दुष्कामला म्हटले, "तुला पाहून मला असं वाटायला लागलंय कीं पुण्यकार्य करण्याचा समय अगदीं जवळ येऊन ठेपला आहे. माझी शक्ती अमोघ आहे. बोल, तुला काय हवंय?"

दुष्कामला वाटलं कीं आता त्याला निश्चितच संपत्ती मिळेल. ती संपत्ती कुठे सांपडेल ते राक्षसाला विचारायचं त्याने ठरवलं.

"खरं सांग, संपत्तीशी तुला कसलं देणंघेणं आहे? जर तू खोटं बोललास तर मी दाखवीन ती संपत्ती कांही तुझ्या नजरेस पडणार नाही." राक्षस म्हणाला.

दुष्कामने उत्तर दिलं, "संपत्ती मिळाल्यानंतर मी श्रीमंत होईन. त्या धनाचा उपयोग करून मी शक्तिशाली मल्ल योदध्यांचे पालनपोषण करीन. जे जे मला विरोध करतील, माझे म्हणणें ऐकणार नाहीत, त्या सर्वांना मी पिटून काढीन आणि त्यांचा पाणउतारा करीन. ज्या विशालाक्षीवर माझं प्रेम आहे. तिच्याशी मी विवाह करीन."

"इतक्या लहानशा गोष्टीसाठी संपत्तीची आवश्यकता कां आहे? मल्ल योद्धे कशाला हवेत रे? ज्या विशालाक्षीवर तुझे प्रेम आहे, तिचे मन

- महेश गमा -

गोड बोलून मी वळवीन, आणि तुझ्याशी लग्न करायला तिला राजी करीन." राक्षस म्हणाला.

"परंतु ज्याचा पहिला विवाह झालेला आहे अशा पुरुषाशी विवाह करण्यास विशालाक्षी तयार होणार नाही. माझी दुसरी पत्नी बनण्यास ती कदापि होकार देणार नाही." दुष्कामने उत्तर दिले.

त्यावर आश्चर्य व्यक्त करीत राक्षस म्हणाला, "मग तुझ्या पहिल्या पत्नीचे काय झाले? ती आता कुठे आहे?"

राक्षसाच्या या प्रश्नाने दुष्काम गोंधळून गेला. त्याने चांचरत सांगितले, "मी ग्रामदेवीसाठी तिचा बळी दिला. मला एका मांत्रिकाने सांगितलं होतं कीं असं केल्यामुळें माझ्या घरांत पैशाचा पाऊस पडेल. पण तसा पाऊस कांही पडला नाही. जेव्हां शिपायांना हे कळलं, तेव्हां ते माझ्या पाठीमागें लागले. त्यांच्याकडून सुटका व्हायलादेखील मला धन हवंच आहे. म्हणून मला ती संपत्ती दाखवाच."

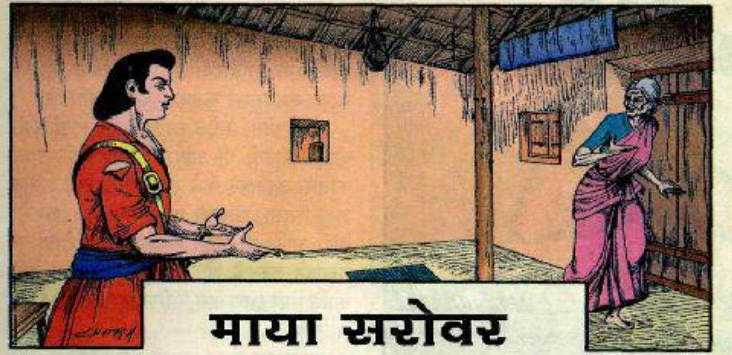
"मनुष्याला पुनर्जन्म देण्याची शक्ती माझ्यांत आहे. मी तुझ्या पत्नीला पुनर्जन्म देऊं शकेन. तुझ्या सार्‍या काळज्या दूर होतील. मी बरोबर सांगतोय ना? असं करूं कां मी?" राक्षसाने विचारले.

"जर माझी पत्नी जिवंत झाली तर मला विशालाक्षीशी विवाह करता येणार नाही." दुष्कामने सांगितलं.

"अरे दुष्टा, तू मनुष्य वाटत नाहीस. माझ्या-सारख्या राक्षसापेक्षांही तू जास्त वाईट, अधम, पापी आणि नीच आहेस. तुला चांगला मानव बनवण्याचा मी फार प्रयत्न केला होता. चांगल्या मानवाला मदत करणें हे पुण्यकार्य समजले जाते. पण आता मला स्पष्ट कळून चुकलंय, कीं आजदेखील मला हे पुण्यकृत्य करता येणार नाही. आणखी एक दिवसाची वाट पाहाण्यासाठी मी आता तुलाच खाऊन टाकतो आणि माझी भूक भागवतो." असं म्हणून राक्षसाने दुष्कामला उचलून आपल्या तोंडात टाकलं.

दुसर्‍याच क्षणीं ते ऋषीवर तिथे आले व म्हणाले, "दुष्कामसारख्या वाईट माणसाला संपवून तू पुण्यकार्यच केलेलं आहेस. अशा तर्‍हेने नकळत तू इतर कितीतरी चांगली कृत्यें केली आहेस. पण आज जे तू केले आहेस, ते सर्वांत उत्तम पुण्यकृत्य आहे. आता तुला राक्षसजन्मांतून मुक्ती मिळाली आहे. लवकरच तुला मनुष्यजन्म मिळेल. तू धन्य आहेस." असं म्हणून ऋषी अंतर्धान पावले.

माया सरोवर

2

(जयशील झोंपला होता. मध्यरात्रीं त्याला कुणाचा तरी केविलवाणा आवाज ऐकूं आला तेव्हां तो जागा झाला. स्मशानांत एका विचित्र आकाराच्या व्यक्तिचे शिर त्याने धडावेगळे केले. नंतर तो एका जवळच्या घरांत गेला. तिथें एक म्हातारी स्त्री राहात होती. जेव्हां तो तिच्याशी बोलत होता तेव्हां हिरण्यनगरचा शिपाई दोघांजणांबरोबर तिथें आला आणि दार ठोठावूं लागला. त्यानंतर...)

म्हातारी दाराजवळ आली. ती थबकली व तिने जयशीलला विचारले, "बाळ, तू कांही अपराध केला आहेस कां? शिपायांपासून बचाव करण्यासाठीं म्हणून तर तू इथें आसरा घ्यायला आला नाहीस ना?"

"आई, मी असा कोणताही अपराध केलेला नाही. जगण्यासाठीं, आपले पोट भरण्यासाठीं मी इकडेतिकडे हिंडतो आहे. मी नोकरी शोधतो आहे." जयशील म्हणाला.

म्हातारीने त्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवला. तिची खात्री पटल्यानंतरच तिने दरवाजा उघडला.

नगररक्षकाने दारांत थांबून विचारले, "आजी बाई, स्मशानाचा पहारेकरी आणि एक सिद्धसाधक यांच्यात भांडण झाले. ते भांडण सोडवण्यासाठीं मला इथें यावं लागलं. तुझ्या घरांत एखादा तरुण शिरला आहे कां? त्याच्या कमरेला तलवार लटकते आहे!"

जयशील लागलीच पुढे आला. त्याला पाहताच स्मशानाच्या पहारेकर्‍याचा मुलगा ओरडायला लागला, "हा बघा, यानेच माझ्या वडलांचे मस्तक छाटले होते." त्यावर सिद्धसाधक नाराज होऊन म्हणाला, "अरे मूर्खा, तुझ्या वडलांना मेलेले कां समजतो आहेस? ते तर जिवंत आहेत. एकदा मेलेला माणूस कधी जिवंत होतो तरी कां? या तरुणाने आपल्या

अद्‌भुत तलवारीने ज्याला मारलं, ते तुझे वडील नव्हते तर तो काल होता. तुझ्या पित्यावर त्याचे वशीकरण झाले होते. त्याच्या तोंडूनच हे रहस्य मला समजले आहे."

नगररक्षकाने त्या दोघांना दरडावले आणि जयशीलच्या दिशेने वळून तो कांही बोलणार, तितक्यांत जयशील त्याला सांगायला लागला, "महाशय, माझं नांव जयशील आहे. मी अमरावती नगराचा रहिवासी आहे. स्मशानांत एका विचित्र आकाराच्या व्यक्तीने माझ्यावर झडप घालण्याचा प्रयत्न केला. स्वतःचा बचाव करण्यासाठी मी त्याचे डोके उडवले, आणि ते कार्य मला नाईलाजाने करावे लागले."

"तू कालचे नव्हे, तर माझ्या पित्याचे डोके उडवले होतेस. जेव्हां मला समजलं कीं पहाटे त्यांना मारलं गेलं, तेव्हां मी त्यांना स्मशानांत घेऊन आलो. जेव्हां मी लांकडे आणायला बाहेर गेलो होतो, तेव्हां कुणा देवतेच्या कृपेने ते पुन्हां जिवंत झाले. जेव्हां मी परत येत होतो तेव्हां मी तुला त्याचं डोकं छाटताना प्रत्यक्ष माझ्या डोळ्यांनी पाहिलंय." स्मशानाच्या पहारेकाऱ्याच्या मुलाने कडवट स्वरांत सांगितले.

"अरे पोरा, ते प्रेत कुणाचं आहे तेदेखील मी पाहिलं नव्हतं. मी आपल्या मंत्रशक्तीने त्यांत कालला आवाहन केले होते. तेव्हां त्या शवांत प्राण शिरला. कालशी मी सामना करूं शकलो नाही आणि मी पळून जाऊं लागलो, तेव्हां या तरुणाने कालचे शिर धडापासून अलग केले आणि माझे रक्षण केले." सिद्धसाधकाने संतापून सांगितले.

नगररक्षक हंसून जयशीलला म्हणाला, "तू आपलं नांव जयशील सांगितलंस ना? हे दोघे चारपांच तास या गोष्टीवर विनाकारण वितंडवाद करीत बसले आहेत. माझं डोकं उठवलंय यांनी! तूं ज्याचं डोकं उडवलंस तो कोण आहे हे त्यांच्या अजून लक्षांत येत नाही. मला वाटतं याच्यामागे कांहीतरी रहस्य आहे. याचा निर्णय मंत्रीच करतील. चला, तुम्ही तिघेही माझ्याबरोबर चला." आणि तो तिघांनाही घेऊन निघाला.

जेव्हां ते राजवाड्याच्याजवळ येऊन पोंचले तेव्हां मंत्रीही त्यावेळेस राजवाड्यांत शिरत होते. नगररक्षकाने त्यांना सर्व कांही सविस्तर सांगितले.

सारी हकीकत लक्षपूर्वक ऐकल्यानंतर मंत्र्यांनी थोडा वेळ विचार करून म्हटले, "वैद्य व नातेवाईक यांची खात्री होती कीं स्मशानाचा पहारेकरी मेलेला आहे. तेव्हां तो पुन्हां जिवंत होणे अशक्य आहे. सिद्धसाधकाच्या म्हणण्यानुसार त्याच्या शरीरांत कुणा कालने प्रवेश केला असावा. कांहीही असो, तो जिवंत झाला आणि हिंडूफिरूं लागला. तेवढ्यांत एका प्राण्याचे शिर

या युवकाने छाटले. याचा अर्थ असा होतो कीं हा तरुण खुनी आहे, पण..." एवढं बोलून मंत्री थांबला.

या 'परंतु' चा फायदा घेऊन जयशील म्हणाला, "महोदय, आपले संरक्षण करण्याच्या उद्देशाने जर शत्रूला मारले, तर तो गुन्हा कसा होईल?"

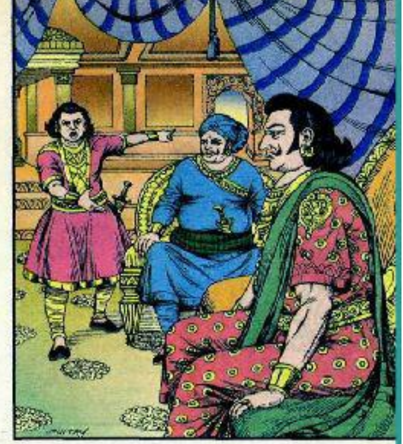
"हो, हो, तुझा हा युक्तिवाद अगदी बरोबर आहे." मंत्री म्हणाला. त्याला वाटलं. चला, आपल्या डोक्यावरचा भार तर उतरला.

त्यांना मंत्र्याने तिथेंच थांबायला सांगितलं आणि राजाला भेटण्यासाठीं तो एकटाच निघाला. त्या वेळेला कनकाक्ष राजाशी सेनाध्यक्षांचा मुलगा मंगलवर्मा बोलत होता. मंत्र्याला पाहाताच राजा म्हणाला, "महामंत्री, राजकुमार व राजकुमारीचा तपास करण्याची परवानगी मंगलवर्मा मागतो आहे. तुमचं काय मत आहे?"

"महाराज, मी जयशील नांवाच्या एका तरूणाला भेटलोय. तो फारच धाडसी व पराक्रमी आहे. त्याच्याजवळ अद्‌भुत व अलौकिक शक्ती आहेत. त्याच्या तलवारीत अमोघ शक्ती भरलेली आहे हेही मला समजलंय." मंत्री म्हणाला.

मंत्र्याचे बोलणें ऐकून राजा विचारांत पडला. मंगलवर्मा मात्र मनांतल्या मनांत मंत्र्यावर नाराज झाला. त्याला आपली नाराजी लपवता आली नाही. तो कटु स्वरांत बोलूं लागला, "हा जयशील कुलीन वंशातला आहे कां? जो राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून काढील त्याला महाराजांनी अर्धे राज्य देण्याची घोषणा केली आहे. तो या योग्यतेचा तरी आहे कां?"

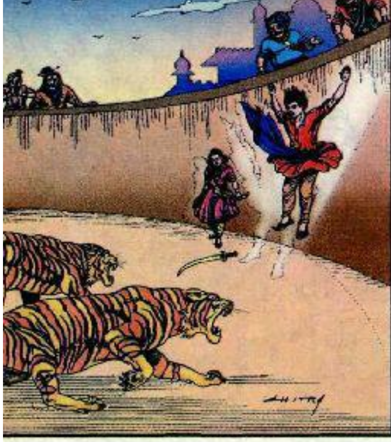
या विसंगत प्रश्नावर चिडून जाऊन मंत्री

म्हणाला, "युवराज व युवराणींचं अपहरण करणारे मानव आहेत, दानव आहेत कीं देवता आहेत, याचीच माहिती अजून आपल्याला मिळालेली नाही! अशा विषम परिस्थितींत त्यांना शोधून आणण्याची हिंमत जो दाखवतो, तो निश्चितच शक्तिशाली, पराक्रमी व योग्य असेल. अशा शूर वीराला अर्धे राज्य देणे अवश्य उचित आहे. तो याला लायक आहे."

"त्याच्या तलवारीची शक्ती अमोघ व अद्‌भुत आहे, पण कशावरून? ती तलवार मला एकवार दाखवा. मी तिची पारख करीन." मंगलवर्माने म्हटले.

त्याच्या म्हणण्याला दुजोरा देत कनकाक्ष राजा म्हणाला, "मंत्रीजी, जयशीलच्या तलवारीची परीक्षा करण्याची संधी मंगलवर्माला द्यायला हवी. जर खरोखरीच ती तलवार शक्तीने भारलेली आहे असं सिद्ध झालं, तर या तरुणाला

इनाम दिलं जाईल व आपल्या दरबारांत नोकरी देण्याची व्यवस्थादेखील केली जाईल."

"कोणत्या प्रकारची परीक्षा महाराज?" मंत्र्याने विचारलं.

"आमच्या वनसंग्रहालयाच्या अधिकाऱ्यांना सांगा कीं दोन वाघांना पिंजऱ्यात बंदिस्त करून घेऊन या. या अमोघ शक्तिशाली तलवारीने मंगलवर्मा या वाघांशी सामना करेल." कनकाक्ष राजाने सांगितलं.

मंत्र्याने सांगितल्यावर जयशीलने आनंदाने आपली तलवार मंगलवर्माकिडे सोंपवली. लवकरच पिंजऱ्यांत बंद केलेले वाघ मैदानांत आणले गेले. या मैदानाच्या चारी दिशांना उंचउंच भिंती होत्या. अधिकाऱ्यांनी मंगलवर्माला सावधान केले आणि वरून पिंजऱ्याचे दरवाजे खोलले. राजा, मंत्री व जयशील वरती बसून लक्षपूर्वक पाहात होते. दोन्ही वाघ जोरजोराने गुरगुरायला लागले, आणि मंगलवर्माच्या दिशेने पुढें येऊं लागले.

सेनापतीचा मुलगा असल्यामुळें मंगलवर्मा खड्गयुद्ध व धनुर्विद्यांत पारंगत होता. पण जेव्हां त्याने पाहिलं कीं दोन्ही वाघ जबडा पसरून त्याच्या दिशेने येत आहेत, तेव्हां तो भिऊन गेला.

वरती बसून हे दृश्य पाहात असलेल्या जयशीलला वाटलं कीं किमान आपला प्राण वांचवण्यासाठी तरी मंगलवर्मा तलवारीचा उपयोग करील. पण भेदरलेला मंगलवर्मा थिजल्यासारखा उभा राहिला होता, भीतीने गारठला होता. त्याला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने जयशीलने ओरडून सांगितलं, "मंगलवर्मा, तुझ्या हातांतली तलवार आहे ना, तिच्यांत अमोघ शक्ती आहे. भिऊं नकोस. त्या तलवारीने वाघांच्यावर वार कर."

दुसऱ्याच क्षणीं एक वाघ मंगलवर्मावर चालून आला आणि आपल्या पंजाने खांद्यावर एक फटका मारला. जखमी मंगलवर्माला वाटलं कीं आता आपला मृत्यू अटळ आहे. त्याने धैर्य एकवटून ती तलवार वाघाच्या पोटांत खुपसायचा प्रयत्न केला; परंतु घाबरल्यामुळें त्याच्या हातांतून तलवार जमिनीवर गळून पडली.

सिद्धसाधकाने संकटाचा अंदाज जाणला. तो जोराने ओरडायला लागला, "वीर युवक जयशील!"

जयशीलने टाळ्या वाजवत त्या दहा हात उंचीच्या भिंतीवरून चपळाईने मैदानांत वाघांच्यासमोरच उडी घेतली व जमिनीवर पडलेली तलवार त्याने उचलून हातांत पकडली.

कनकाक्ष राजाने जयशीलच्या साहसाबद्दल आश्चर्य व्यक्त करीत म्हटले, "वा, काय हे धाडस! अशा तरुणाला मदत केली तर आपण युवराज व युवराज्ञीला जरूर शोधून काढूं शकूं."

तेवढ्यांत पायाने जमीन उकरत जयशील जाणूनबुजून चार पावलें मागे गेला. एका वाघाने त्याच्या दिशेने चाल केली. संधी साधून जयशील एक पाऊल पुढें आला आणि त्याने आपली तलवार वाघाच्या छातींत खुपसली.

वाघ तडफडत जमिनीवर कोसळला. आपल्या मित्राची ही असहाय अवस्था पाहून दुसरा वाघ भ्यायला व मागेमागे जाऊं लागला. पिंजऱ्याचे दार उघडेच होते त्यांत जाऊन तो बसला.

वरुन कनकाक्ष राजाच्याबरोबरच्या सर्व प्रेक्षकांनी आनंदाने टाळ्यांचा कडकडाट केला.

तो आवाज ऐकून इतका वेळ डोळे घट्ट मिटून बसलेल्या मंगलवर्माने डोळे उघडले. मेलेल्या वाघाकडे व पिंजऱ्यांत पडलेल्या दुसऱ्या वाघाकडे पाहून त्याने एक प्रदीर्घ श्वास घेतला, आणि वरती बघून तो कनकाक्ष राजाला म्हणाला, "महाराज, निश्चितच ही तलवार अद्भुत व अमोघ आहे. दुर्दैवाने माझ्या हातांतून ती निसटली. म्हणून तिच्या शक्तीचा निर्णय मला करता आला नाही. आणि हे काम जयशीलने करून दाखवलं."

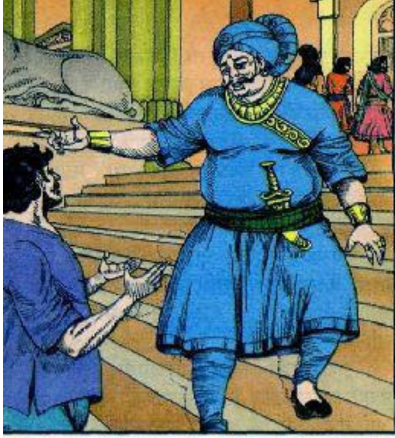
"तू बरोबर बोललास, मंगलवर्मा! तुझं दैव बलवत्तर म्हणूनच केवळ तूं वाचलास!" मंत्री धर्ममित्र निश्वास टाकीत म्हणाला.

"मी अगोदरच तुम्हाला सांगितलं होतं. खुद्द कालनेच या तलवारीला आशिर्वाद दिला होता. माझी मदत जर याबरोबर होऊं शकली तर जयशील विश्वविजयी होईल." सिद्धसाधकाने सांगितलं.

"पण इतकी अद्भुत शक्तिशाली तलवार हातांत असूनदेखील मंगलवर्माला कांहीच करता आले नाही." राजाने आपली शंका व्यक्त केली.

मंत्री धर्ममित्राने वरुन वांकत जयशीलला सांगितले, "जयशील, आता ये वर लौकर! तुझ्या साहसावर आम्ही फारच खूष झालो आहोत. आमच्या सेनापतीच्या मुलाचे प्राणदेखील तू

वांचवले आहेस. त्याबद्दल तुझे हार्दिक अभिनंदन व तुला धन्यवाद!"

जयशीलने उत्तर दिले, "महाराज, प्रथम वाघाच्या पिंजऱ्याचे दार बंद करायला सांगा जर मी वरती आलो तर इथें मंगलवर्मा एकटा पडेल. त्याच्याजवल शस्त्रही नाही! उगीच नसतं संकट कशाला ओढवायचं?"

त्यावर सिद्धसाधक मोठ्याने हंसला आणि म्हणाला, "मंगलवर्माच्या हातांत हत्यार असतं तरी काय उपयोगाचं? असल्या तरुणांच्या हातांत इंद्राचे शस्त्र जरी पडले तरी ते निरर्थकच ठरायचं!"

मंत्र्याने हात पुढे पसरले आणि जयशीलने त्यांचा आधार घेत वरती चढला. वर पोंचल्यावर लागलीच सिद्धसाधकाने त्याला प्रेमाने मिठी मारली व तो म्हणाला, "तू फारच धैर्यवान आहेस. तुझ्यासारख्या निर्भय पुरुषाला पाहून भीतीदेखील मागल्यामागें पळून जाईल. कालला आपल्या अधीन करण्यासाठीं मला तुझ्या मदतीची आवश्यकता लागेल. त्याचबरोबर राजपुत्र व राजकुमारीला शोधून परत आणण्याचं सामर्थ्य फक्त तुझ्यांतच आहे. त्यामुळें महाराज व महाराणींची समस्या सुटेल आणि ती दोघे या चिंतेतून मुक्त होतील."

त्यानंतर ते सर्वजण खाली उतरले आणि त्यांनी राजाच्या बरोबर राजवाड्यांत प्रवेश केला. इतका वेळ प्रवेशद्वारापाशी उभा असलेला पहारेकऱ्याचा मुलगा मोठ्याने ओरडून सांगू लागला, "महाप्रभू, माझे वडील मेल्यानंतर पुन्हां जिवंत झाले आहेत. तरीसुद्धां ज्याने माझ्या वडलांना मारुन टाकलं, त्याच्याकडून मला मोबदला मिळवून द्या."

धर्ममित्र मंत्र्याने त्याच्याकडे वळून पाहिले आणि त्याला आश्वासन देत तो म्हणाला, "तुझे वडील मेले होते त्याबद्दल तू आता काळजी करूं नकोस. याच्यापुढें नगरांतल्या सर्व स्मशान-भूमींचा तू मुख्य पर्यवेक्षक आहेस. तुला आत्ता जे वेतन मिळत आहे, त्याच्या दसपट वेतन यापुढें मिळायला लागेल. उगाच ओरडत बसूं नकोस नि आता इथून निघून जा."

"प्रभू, आपले उपकार मरेपर्यंत कधी विसरणार नाही बघा. एका बाजूला वडलांच्या मृत्यूचे दुःख होतंच, पण त्यांनी जिवंत होऊन पुन्हा त्यांचा मृत्यू झाला त्याचं जास्तच दुःख झालं होतं. जर ते जिवंत असते तर माझी ही पदोन्नती पाहून त्यांना आनंद झाला असता" असं म्हणत, डोळे पुसत, तो तिथून निघून गेला. तो गेल्यानंतर राजा, मंत्री, जयशील व सिद्धसाधक दरबारांत पोंचले.

कनकाक्ष राजा सिंहासनावर बसून विचार करीत होता. थोड्या वेळानंतर त्याने मंत्र्याला विचारले, "महामंत्री, आता आपण काय करावे? युवराज व राजकन्येला शोधण्याचे आत्तापर्यंतचे सारे प्रयत्न निष्फळ ठरले आहेत. अशा परिस्थितींत ही मोहीम धाडसी व शक्तिशाली जयशीलवर सोंपवली तर ठीक होईल नाही कां?"

जयशीलकडे पाहून मंत्री कांही बोलणार होता तितक्यांत सिद्धसाधकने आवेशपूर्ण स्वरांत म्हटलं, "उत्तम होईल महाराज. आपल्या मुलांना परत आणण्यासाठी केवळ साहस आणि शक्ती ही पुरेशी नाहीत. त्यांच्या जोडीला अलौकिक ज्ञान असणंदेखील अत्यंत आवश्यक आहे. म्हणून जयशीलच्या बरोबर जाण्याची मलाही परवानगी द्यावी."

जयशीलला सिद्धसाधकाचा हा प्रस्ताव आवडला नाही. म्हणून त्याने विनयपूर्वक म्हटले, "महाराज, माझी एक विनंती आहे."

"हो, हो, अगदी निःशंकपणें सांग, तुझा विचार ऐकण्यास आम्हीही उत्सुक आहोत." राजा म्हणाला.

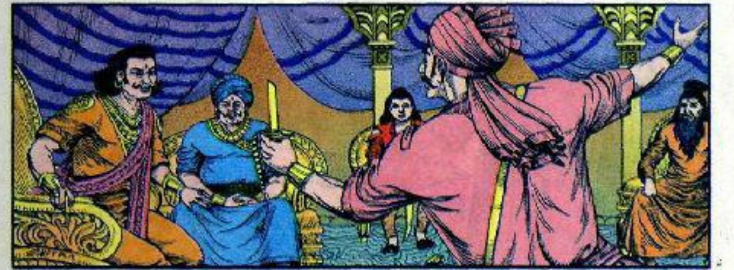
"महाराज, माझा देश सोडून मी इकडे नोकरीच्या शोधांत आलो आहे. जर मला एखादी नोकरी मिळाली तर फार बरं होईल. मी आपला सदैव आभारी राहीन." जयशीलने सांगितलं.

कनकाक्ष राजाने मांऽयाकडे पाहिलं व जयशीलला मंत्री म्हणाला, "जयशील, महाराज आपल्या दरबारांत तुला अवश्य नोकरी देतील. तू आत्तापासून त्यांच्या सेवकांपैकी एक आहेस. आणि राजाज्ञेचे पालन करणें हे सेवकाचे सर्वप्रथम कर्तव्य असते."

"निस्वार्थ! मी आपले कर्तव्य पार पाडण्यासाठीं सिद्ध आहे. महाराज जी आज्ञा देतील. तिचे मी पालन करीन. जयशीलने नम्रपणें सांगितले.

त्याच्या उत्तरामुळें प्रसन्न झालेला मंत्री धर्ममित्र म्हणाला, "जयशील, महाराजांची अशी आज्ञा आहे कीं तू युवराज व राजकन्येला शोधून आण आणि या कामाला शक्य तितक्या लवकर सुरवात कर."

तितक्यांत तिथें राजाचा एक सेवक तिथें आला, व एक मोत्यांचा हार व एक तुटकी तलवार दाखवत सांगू लागला, "महाराज, ज्या झाडाखाली युवराज व राजकुमारी नाहीसे झाले, तिथें एका भिल्लाला या वस्तू मिळाल्या. त्याचे डोके ठिकाणावर नसावेसे वाटते. आणि तो वेड्यासारखा वरळतो आहे." (अपूर्ण)

संन्यासाची इच्छा

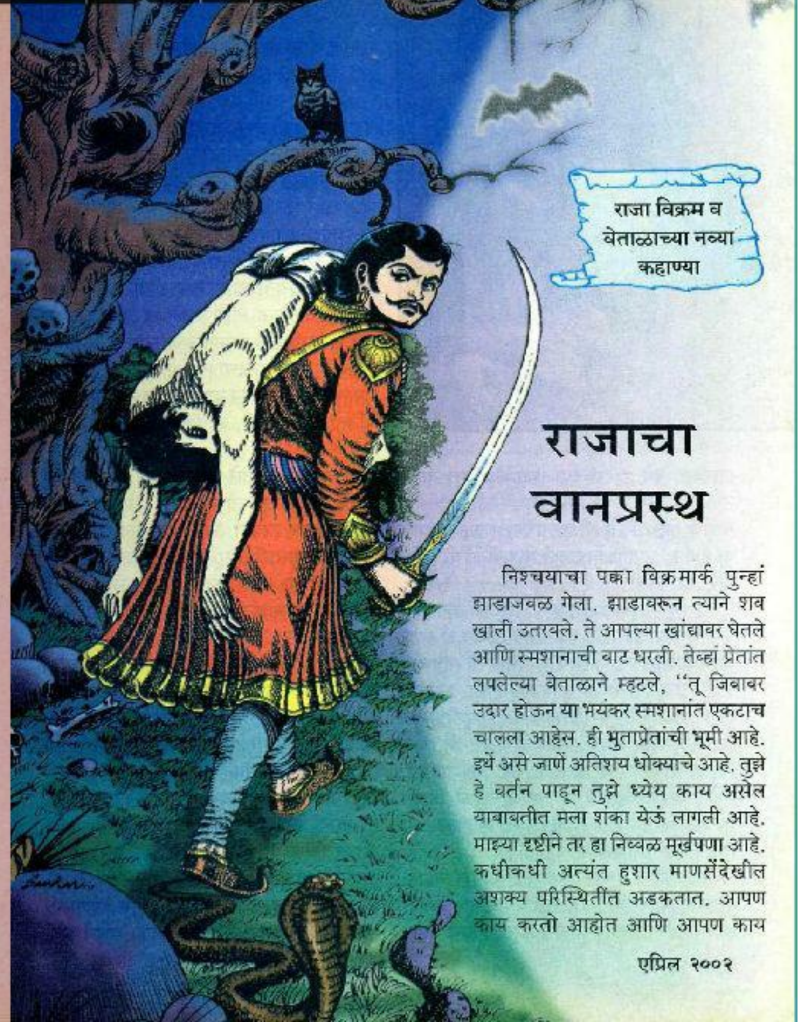
रामनारायण आपली पत्नी व दोन मुलें यांच्याबरोबर सुखासमाधानांत राहात होता. पण अचानक त्याच्या मनांत संन्यास घेण्याची इच्छा निर्माण झाली. पत्नीने हरतऱ्हेने त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केला. पण त्याने तिचे कांही एक ऐकले नाही.

"संन्यास घेण्याची वृत्ती सर्वांच्यात असतेच असं नाही. तुझी मुलें अजून फार लहान आहेत. तू संन्यास घेऊं नकोस." अनेक लोकांनी त्याला सल्ला दिला, पण रामनारायण कांही आपला हेका सोडीना.

एके दिवशी रामनारायणने घर सोडून जाण्याची तयारी केली, तेव्हां त्याची बायको त्याला म्हणाली, "वाटेंत भूक लागेल, थोडा रात्रीचा भात उरलाय, तो बांधून देते. तो घेऊन जा."

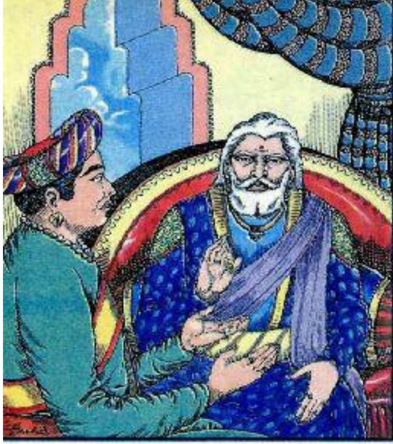
रामनारायण भात घेऊन निघाला. वाटेंत जेव्हां त्याला भूक लागली, तेव्हां एका झाडाच्या सांवलीत त्याने भाताची पोटळी उघडली. पण त्यांत भुस्सा भरलेला होता. रामनारायणला आपल्या बायकोचा फारच राग आला. तो तडक घरी परत गेला आणि बायकोला खूप रागावला. "अहो, संन्याशाच्या मनांत सांसारिक इच्छा आणि कौटुंबिक बंधन नसावे. त्याच्या मनांत तर मनोनिग्रह असला पाहिजे!" पत्नीने त्याची समजूत घातली. आणि मग काय, रामनारायणने संन्यास घ्यायची आपली इच्छाच सोडून दिली !

राजाचा वानप्रस्थ

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. झाडावरून त्याने शव खाली उतरवले. ते आपल्या खांद्यावर घेतले आणि स्मशानाची वाट धरली. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटले, "तू जिवावर उदार होऊन या भयंकर स्मशानांत एकटाच चालला आहेस. ही भुताप्रेतांची भूमी आहे. इथें असे जाणें अतिशय धोक्याचे आहे. तुझे हे वर्तन पाहून तुझे ध्येय काय असेल याबाबतीत मला शंका येऊं लागली आहे. माझ्या दृष्टीने तर हा निव्वळ मूर्खपणा आहे. कधीकधी अत्यंत हुशार माणसेंदेखील अशक्य परिस्थितींत अडकतात. आपण काय करतो आहोत आणि आपण काय

करायला हवे हे त्यांच्या लक्षांतच येत नाही. उदाहरण म्हणून मी तुला सत्यकीर्ती नांवाच्या राजाची गोष्ट सांगतो. ती ऐकता ऐकता तुझा थकवाही दूर होईल." आणि वेताळाने सत्यकीर्तिची पुढील गोष्ट सांगितली.

फार पूर्वीची कहाणी आहे ही! सत्यकीर्ति हा वराल देशाचा राजा होता. तो एक उत्तम राज्यकर्ता होता. राज्याचा कारभार अतिशय कुशलतेने तो सांभाळत होता. प्रजाजनांचा तो आवडता होता. त्याच्या राजवटींत प्रजा फारच सुखी होती, शांततापूर्ण आयुष्य घालवीत होती. त्याचे वय जसे वाढत गेले, तशी राजकारणाची त्याची आसक्ती कमी होत चालली. त्याला विश्रांतिची गरज जाणवायला लागली. आपण राज्यकारभारांतून मुक्त झालो तर चांगलं होईल असं त्याला वाटायला लागलं.

सत्यकीर्तिला चार मुलगे होते. चौघेही विद्वान, बुद्धिमान व शूरवीर होते. राजाने मंत्रीगण व इतर सरदारांबरोबर विचारविनिमय करून थोरला मुलगा रामभद्र याला राज्याभिषेक केला व राज्यशासनाचे सारे कामकाज त्याच्यावर सोंपवले.

यापूर्वी दोन वर्षे अगोदरच महाराणीचे देहावसान झाले होते. आता मात्र राजा सत्यकीर्ति गृहस्थाश्रमांत एकटाच राहिला. त्याने भक्तीमार्गाकडे आपले मन वळवले आणि त्यावरच सारे लक्ष केंद्रित केले. तरीदेखील त्याचे ध्यान सैरभैर होत होते. आपले मन असे चंचल कां आहे, भक्तीमार्गात आपले चित्त पूर्णपणे समरस कां होत नाही याची चिंता त्याला खात होती. त्याने ह्यावर भरपूर विचार केला आणि ठरवले कीं उरलेले आयुष्य साधूसंन्यासी यांच्या संगतीत घालवायचे, आश्रमांत राहायचे आणि मुक्तीचा मार्ग शोधायचा! आपल्या मनांतले विचार राजाने बृहस्पती भट्ट नांवाच्या एका पंडिताला सांगितले. हा पंडित राजाकडे रोजच येतजात असे.

राजाच्या मनांतले विचार ऐकून बृहस्पति भट्ट फारच खूष झाला. तो म्हणाला, "आपण अगदी योग्य विचार ठरवला आहे. सांसारिक व्यापांतून बाहेर पडण्यासाठीं साधू-संन्यासी यांच्या संगतीत राहाणें उत्तम व श्रेयस्कर आहे. अध्यात्म व जीवनांतल्या मोहांतून मुक्ती मिळवण्यासाठीं हाच खरा मार्ग आहे."

तरीदेखील राजा थोडा वेळ विचार करीत राहिला. आपल्याशीच तर्कवाद करीत तो बृहस्पती भट्टाला म्हणाला, "आपण ठीक सांगितलेत. जन्मापासून मी सुखी, आरामशीर आयुष्य जगलो आहे. संन्यासी जीवन अतिशय कठीण असतं. आश्रमाच्या कठोर नियमांचं पालन करावं लागतं. आहारावर नियंत्रण ठेवावं लागतं. मला हे सारं जमेल कीं नाही याची भिती वाटते. या परीक्षेत मी अपयशी तर होणार नाही ना?"

त्यावर बृहस्पती किंचित हंसून म्हणाला, "महाराज, आपण मुळीच घाबरूं नका. पहिले कांही दिवस हे काम कठीण वाटेल खरं पण नंतर त्याची संवय अंगवळणीं पडेल. आणि मुक्तीच्या मार्गाकडे आपले ध्यान केंद्रित होऊं लागेल. आपण निःसंशय सफल व्हाल, असा मला गाढ विश्वास आहे."

राजावर भट्टच्या बोलण्याचा परिणाम झाला. तरीही त्याचा स्वतःवर पूर्ण विश्वास नव्हता. म्हणून तो म्हणाला, "एक काम करूं या. आपल्या राजधानीजवळच्या चंपकवनांत कार्तिकिय नांवाचा संन्यासी तपस्येंत मग्न आहे. तिथें मी कांही दिवस राहीन. तिथल्या अनुभवाने मी तिथें राहायला योग्य आहे कां नाही, याची मला खरीखुरी कल्पना येईल."

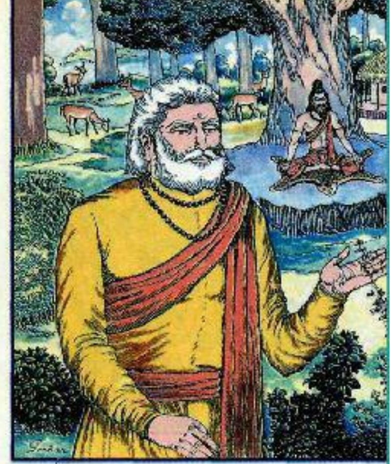
बृहस्पती भट्टालाही राजाचा हा विचार पटला. त्याने संमती दिली आणि राजाने आपल्या प्रवासाची सारी तयारी स्वतः केली. पित्याच्या या यात्रेला चारी मुलांनी प्रथमच आपला विरोध दर्शवला.

तेव्हां राजाने त्यांना समजावीत म्हटले, "जर मला तिथें राहाणें जमले नाही तर मी अवश्य परत येईन." पित्याचे हे आश्वासन ऐकल्यानंतर चौघेजण निमूट बसले.

राजा सत्यकीर्तिने एक सेवक व एका दासीला बरोबर घेतले आणि तो चंपकवनांत पोंचला. संन्यासी कार्तिक्याच्या झोंपडीजवळच राजासाठी एक सुसज्ज झोंपडी बांधून तयार होती. त्यांत मऊ बिछाना असलेला पलंग होता. जवळच एका मेजावर निरनिराळी फळें ठेवली होती. सात्विक साध्या आहाराचे पदार्थ झांकून ठेवले होते. कोपऱ्यांत छोटे देवघर होते. त्यांत अनेक देवी देवतांची चित्रें मांडलेली होती. त्याच्याजवळच रुद्राक्षांची गुंफलेली माला आणि चित्रासनही ठेवलेले होते.

सत्यकीर्तिने त्या सेवक व दासीने सर्व व्यवस्था उत्तम प्रकारे ठेवल्याबद्दल त्यांची प्रशंसा केली.

रात्रीचे भोजन झाल्यानंतर राजाने विश्रांति घेतली आणि सकाळीं तो कार्तिक्यच्या दर्शनासाठी बाहेर पडला. जवळ गेल्यानंतर त्याला दिसले कीं

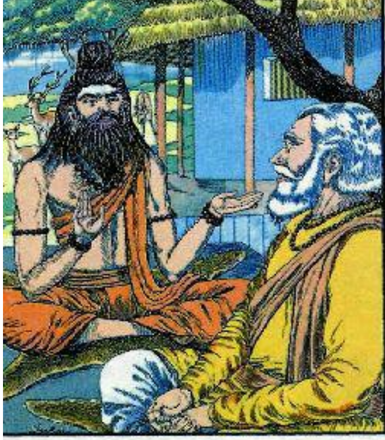

एका आम्रवृक्षाखाली कार्तिकिय संन्यासी ध्यान लावून बसलेला आहे.

त्याच्या तपस्येंत भंग होऊं नये म्हणून राजा निमूटपणें दूर गेला व एका चौथऱ्यावर बसून राहिला. बरेच प्रहर उलटले, पण कार्तिकिय ध्यानस्थ होता. राजा चौथऱ्यावरून उतरला आणि आजूबाजूच्या वनराईकडे लक्षपूर्वक पाहूं लागला. थोड्या वेळानंतर पाठीमागून 'राजा' अशी हांक ऐकूं आली. त्याने मागे वळून पाहिले.

तिथें त्याला मंदस्मित करीत मागे उभा असलेला कार्तिकिय दिसला. सत्यकीर्तिने मान झुकवून त्याला प्रणाम केला. कार्तिकियने त्याला 'सुखी भव' असं म्हणून आशिर्वाद दिला व पुढें म्हटले, "या, आपण या चौथऱ्यावरच बसूं या." दोघेही तिथे बसल्यानंतर प्रसन्नमुद्रेने कार्तिकियाने विचारले, "तुमचे सारे सेवक परत गेले कां?"

हा प्रश्न ऐकून सत्यकीर्ति जरा वरमला आणि त्याने खालच्य स्वरांत म्हटले, "पर्णकुटींत

माझ्यासाठीं आवश्यक त्या सुविधांची त्यांनी व्यवस्था केली आणि ते राजधानीला परत गेले. स्वामीजी, आता माझ्याबरोबर फक्त एक सेवक आणि एक सेविका आहे. जेव्हां वानप्रस्थाश्रमांतले जीवन जगायची मला संवय होईल, तेव्हां ही दोघेजणदेखील परत जातील. आपल्याला माहीत आहेच कीं माझे जीवन नेहमीच सुखासीन तऱ्हेने गेलेले आहे, राजा होतो ना मी!!" आणि त्याने तिथे राहायला येण्याचे कारण सविस्तर सांगितले.

कार्तिकियाने राजाचे कथन लक्ष देऊन ऐकले, व नंतर विचारले, "म्हणजे त्याचा असा अर्थ झाला कीं इथें येऊन तुम्हाला बराच वेळ झाला, होय ना? तितका वेळ काय करीत होतात? कंटाळा तर आला नाही ना?"

सत्यकीर्तिने जरा नरमाईच्या स्वरांत म्हटले, "हो, जरा कंटाळलो खरा! पण नंतर उठून या चंपकवनांतली झाडें झुडुपें बघत होतो. इथली वनराई पाहताना माझ्या मस्तकांत अनेक विचार उचंबळत होते."

"ते कोणते विचार होते ते जरा मला कळेल कां?" कार्तिकियाने विचारले.

"स्वामीजी, या चंपकवनांत फळाफुलांनी लगडलेले अनेक वृक्ष आहेत. औषधी उपयोगाची अनेक लहानमोठी झुडुपें, वेली व रोपटीही भरपूर आहेत. मला वाटलं कीं राजवैद्य भीष्माचार्यांना इथें बोलावून घ्यावं आणि यापैकीं किती वृक्षवेली व रोपें औषधी आहेत ते जाणून घ्यावं. आजारांवर प्रतिबंधक उपाय म्हणून नवी औषधे बनवण्याचं कामदेखील त्यांच्यावर सोंपवावं असं मला वाटतंय." सत्यकीर्तिने सांगितलं.

सगळं ऐकल्यानंतर कार्तिकेयाने गंभीर आवाजांत सांगितलं, "राजन्, तुम्ही ज्ञानी आहात. मी जे कांही ऐकलंय, त्यावरून स्पष्ट आहे कीं तुम्ही सकल शास्त्रांमधें पारंगत आहात. केवळ डोळे मिटून ध्यानधारणा करण्याने आणि जपजाप्य केल्यानेच मुक्ती मिळते असं थोडंच आहे?"

सत्यकीर्तिने कांहीही उत्तर न देता मौन पत्करले. तेव्हां कार्तिकिय पुन्हां बोलूं लागला, "हे पहा राजन्, तुम्ही तडक राजधानीला परत जावे आणि आरामांत आयुष्य कंठावे. राजा या नात्याने आपले विचार उपयोगांत आणावेत. त्यामुळें प्रजाजनांचे कल्याण होईल. चंपकवनाच्या बाबतीत जे तुमचे दूरदर्शी विचार आहेत, ते उत्तम आहेत."

सत्यकीर्तिने कांहीही न बोलता कार्तिकियाच्या पायांना स्पर्श करून वंदन केले. त्यांच्या परवानगीने तो तिथून निघून गेला. दुसऱ्याच दिवशीं तो राजधानीला परत गेला.

ही गोष्ट सांगून वेताळाने राजा विक्रमार्कास विचारले, "राजन्, कार्तिकिय संन्याशाने सत्कीर्तिला सर्व शास्त्रांत पारंगत आहेस असे म्हटले होते. वानप्रस्थाश्रम आणि तपस्या करण्यासाठी राजाला जो उपदेश त्याने करायला हवा होता, तो न करता राजधानीला परत जाण्याचा सल्ला दिला. माझ्या दृष्टीने हे काम न्यायाला धरून व तर्काशी सुसंगत असे वाटत नाही. संन्यासी सर्वस्वाचा त्याग करीत असतात. आणि त्याबद्दल त्यांना एक वेगळाच अहंकार असतो. म्हणून त्याने राजाला परत जायचा सल्ला दिला. परंतु, निदान सत्यकीर्ति राजाने तरी संन्याशाला विनंती करायला हवी होती; किमान तपस्या करण्याची अनुमती मागायला हवी होती. असं करण्याऐवजी संन्याशाने सांगितल्याबरोबर दुसऱ्या दिवशी राजा आपला राजधानीला निघून गेला. हा त्याचा निव्वळ अविचारीपणा नव्हे कां? आता त्याला वानप्रस्थ ही मिळाला नाही किंवा तपश्चर्येचे पुण्यही प्राप्त करता आले नाही! जीवनांतल्या समस्यांपासून मुक्त होण्याची त्याची आकांक्षा तशीच राहिली, नाही कां? माझ्या या शंकांचं उत्तर तुला माहीत असूनही तू गप्प बसलास तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडेतुकडे होतील."

तेव्हां विक्रमार्काने उत्तर दिले, "आर्योक्ति अशी आहे, कीं मानव सेवा हीच माधव सेवा आहे. सत्यकीर्ति दीर्घकाळ मानवाच्या सेवेत गुंतलेला होता. परंतु वृद्धापकाळ जवळ आल्यामुळें थकलेल्या शरीराला राज्यकारभाराचा भार वाटूं लागला. म्हणून त्याने राज्यत्याग करायचा निश्चय केला होता. तो तेव्हां वानप्रस्थ व तपस्या यांचाच विचार करीत होता. यांच्यामुळें मुक्ती मिळेल असा त्याचा समज होता. परंतु हा त्याचा गैरसमज होता, अज्ञान होते. कार्तिकेयाने त्याचा स्वभाव ओळखला. राजा सदैव प्रजेचे हित पाहाणारा, त्यांची काळजी घेणारा असा धर्मशील राज्यकर्ता होता. त्यामुळें जरी तपस्या करण्यासाठीं, अनुग्रह घेण्यासाठी तो चंपकवनांत गेला तरी तिथें दिसणाऱ्या झाडांझुडुपांच्या औषधी उपयोगाबद्दलच तो विचार करीत बसला. आपली कामें करण्यासाठीं त्याने दोन सेवक बरोबर ठेवले होते, कारण त्याची त्याला संवय होती. संन्यासी बनणें, सर्वस्वाचा त्याग करणें, तपस्येंत लीन होणे, ही कामें हळूंहळूं, एकामागोमाग एक, अशी करायची नसतात. ही सर्व एकदमच करायची असतात. नाहीतर ते शक्य होत नाही. कार्तिकियाने राजाची प्रवृत्ती ओळखली होती. म्हणून त्याने सत्यकीर्तिला राजधानींत परत जाण्याचा आदेश दिला व पुन्हां राज्यकारभारांत लक्ष घालण्यास सांगितले. सूक्ष्मग्राही सत्यकीर्तिला संन्याशाच्या बोलण्यांतला मतितार्थ समजला. त कांहीही न बोलता तो दुसऱ्याच दिवशी परत गेला. इतकंच घडले होतं. आता याच्यांत जर तुला कार्तिकिय संन्याशी अहंकारी वाटला किंवा राजा अज्ञानी आहे असं वाटलं तर मी म्हणतो कीं ही तुझीच चुकीची विचारसरणी आहे. तुझे अज्ञान प्रकट होते आहे."

राजाचे मौनभंग करण्यांत यशस्वी झालेला वेताळ शवासहित अदृश्य झाला आणि झाडावर जाऊन बसला. **(सुभद्रादेवीच्या रचनेवरुन)**

खास बातम्या

अंतराळाचे तिकीट

आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानकाला भेट देण्यास दुसरा यात्रिक बहुधा एप्रिलमधें जाईल. दक्षिण आफ्रिकेचा धनवंत उद्योगपती, मार्क शटलवर्थ, याने २ कोटी डॉलर्स या प्रवासाच्या तिकीटासाठी दिले आहेत. वर्षापूर्वी जेव्हां अमेरिकेच्या डेनिस टिटोने या स्थानकाला भेट दिली, तेव्हां नासाचे अधिकारी फारसे खूष नव्हते. पण आता मात्र २८ वर्षांच्या तरुण शटलवर्थला या प्रवासासाठी आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यास नासाचे अधिकारी तयार झाले आहेत. मार्क रशियाला जाऊन रशियन रॉकेटमधें प्रथम बसणार आहे. या कालावधीत, अंतराल यात्रेकरूंसाठी 'व्हिसा' चे खास नियम ब्रिटनने तयार केले आहेत. धूम्रपान, मद्यपान करणारे व मादक द्रव्यांचे सेवन करणाऱ्या मंडळींना हा व्हिसा मिळणार नाही. ठणठणीत प्रकृती व इंग्लिश भाषेचे चांगले ज्ञान, या दोन गोष्टी आवश्यक आहेत.

मंगळावर संगीत

बीगल - २ हे मंगळावर जाणारे अवकाशयान, जेव्हां २३ डिसेंबर २००३ या दिवशीं या लोकग्रहावर उतरेल, तेव्हां ब्रिटिश पॉप बँड 'ब्लर' यांनी रचलेली धून सॅटेलाईटवरुन प्रसारित होईल. या बँडचे संगीत हे 'जगावेगळेच' आहे असा त्यांच्या चाह-त्यांचा अभिप्राय आहे. या चमूने हे मत खरे करुन दाखवायचे ठरवलेले दिसते आहे. 'बीगल उतरलाय' या नावाचे संगीत त्यांनी रचले आहे. ते मात्र मंगळावरच्या व पृथ्वीवरच्या लोकांना एकाचवेळीं ऐकूं येईल.

गणेश पुराण

पुत्रगणपतीची किंकाळी ऐकून पार्वती घाबरून पळत आली. डोकं कापलेल्या स्थितीत मुलाला पाहून ती शंकराकडे डोळे वटारून पहांत म्हणाली-"काय केलेत हे? आपल्या मुलाच डोकं उडवलंत? पुत्रवध केलात!" असे म्हणत जमिनीवर पडलेल्या मुलाच्या देहाला कवटाळून ती शोक करू लागली.

तोंपर्यंत चकित होऊन सर्व पहात असलेल्या गर्दीतून एकदम समुद्राचा गंभिर घोष व्हावा तसा कलकलाट ऐकू येऊ लागला. मोठा अपराध केलेल्यासारख्या शंकराकडे सर्व पाहू लागले. शंकराला तर काय बोलावे व काय करावे ते सुचेना भीतभीत शंकराने विचारले- "मला कांहीच माहीत नसतां माझा मुलगा म्हणतेस? कसा झाला हा?"

पार्वतीने तिच्या अंगाचा मळ अुबटनाबरोबर निघाला, त्याची गोळी करून बाहुला कसा केला व त्याचा पुत्रगणपती कसा झाला, ते सांगितले. तेव्हां शंकर म्हणाला-"म्हणूनच तो 'आई', 'आई' असे बडबडत होता खरा. तू तो आपला दोघांचा मुलगा म्हणालीस, तो माझा मुलगा कसा काय झाला?"

तो प्रश्न ऐकून पार्वतीच्या तोंडाबाटे शब्द उमटत नसलेला पाहून बिष्णूने ब्रह्मदेवाला खूण केली. ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला-"शंकराने पार्वतीचा हात धरला तेव्हांच शंकराचे तेज पार्वतीच्या देहात सर्वत्र व्याप्त झाले. तेव्हांपासून शंकर पार्वतीच्या देहात अंतर्लीन होऊन तिचे अर्धांग झाला, म्हणून पुत्रगणपती हा शंकराचा-सुद्धा मुलगा आहे!" चतुर्मुख

ब्रह्मदेवाने आपल्या चारही तोंडांनी सर्व स्पष्ट सांगितले.

शंकर स्तब्ध उभा असतां पार्वती आपल्या बाळाच्या देहावर पडून रडत होती. त्याच वेळी आकाशवाणी झाली- ''उत्तर दिशेला डोके करून झोंपेत असलेल्याचे डोके कापून माझ्या धडाला चिकटवा. मी पुनर्जीवित होऊन उठेन.'' तो पुत्रगणपतीचा आवाज होता.

सर्व देवांनी व शंकराच्या प्रमथगणांनी सारी पृथ्वी चाळून काढली तरी उत्तरेकडे डोके करून झोपलेली एकही व्यक्ती दिसली नाही. आणखी हुडकत शोधत जात असतां सह्याद्री पर्वतातल्या बिल्ववनांत हत्तीचे एक पांढरेशुभ्र पिल्लूं उत्तरेकडे डोके करून शंकराला शरण गेल्यासारखें उपडें पडलेले दिसले.

ते हत्तीचे पिल्लू म्हणजे देवलोकांतील इंद्राचा हत्ती ऐरावत याचेच पिल्लू होते. एकदां इंद्र आपले वाहन ऐरावत हत्तीवर बसून येत असतां, ऐराव-ताचा मुलगा गजेंद्र हत्ती इंद्राला पाहूनही आपल्या नादांत दुर्लक्ष करून पुढे जाऊ लागला. इंद्राला त्याचा राग आला व म्हणाला-''माझ्या वाहनाचा हा पोरगा, आणि याला इतका गर्व चढला आहे काय?''

तेव्हां गजेंद्र शांतपणे म्हणाला- ''माझे बाबा आपले कर्तव्यपालन करीत आहेत. म्हणून तू मला कमी लेखण्याचं कांहीच कारण नाही!''

''अरे, हत्तीच्या कारट्या! मी देवेंद्र आहे!'' इंद्र गर्वोक्तीने म्हणाला.

''होय, तर मी गजेंद्र आहे! आणखी कोणी नागेन्द्र आहे व खगेन्द्रही आहे! असे कित्येक इंद्र आहेत! शंभर यज्ञ केले कीं इंद्र पदवी प्राप्त होते. म्हणून कोणी तपश्चर्या करूं लागला कीं तुला भीती वाटते. तरी इंद्रपद फार मोठं आहे, हे तू मोठ्या अभिमानाने का सांगत फिरतो आहेस?'' गजेंद्राने इंद्राला विचारले.

इंद्र संतापून शाप देत म्हणाला-''तुझं डोकं तुटून पडो!''

गजेंद्र हंसत म्हणाला- ''शंकराच्या आज्ञेशिवाय मला मुंगीसुद्धा चावणार नाही! त्या तुटून पडलेल्या माझ्या डोक्यासमोर तुला मान वांकवावी लागेल!''

गजेंद्र कसा त्रिकालज्ञानी आहे हे माहीत नसल्यामुळे इंद्राने गर्वांध होऊन म्हटले- ''तर तर मग तू त्या शिवशंकरावरच विश्वास ठेवून जमिनीवर पडून रहा!'' असा गजेंद्राला शाप देऊन इंद्राने त्याला स्वर्गातून पृथ्वीवर ढकलले. गजेंद्र

सह्याद्री पर्वतावर पडून नित्य शंकराचं स्मरण करीत, शंकराचं निवासस्थान कैलासपर्वत उत्तर दिशेला आहे तिकडे डोके करून झोपे.

देव गजेंद्राचे डोके कापून घेऊन गेले. ते डोके शंकराने मुलाच्या धडाला चिकटवून ठेवताच पुत्रगणपती 'गजानन' होऊन हंसतमुखाने उठून उभा राहिला.

''माझ्या लाडक्याला हत्तीचे तोंड? मला नाही बघवत!'' म्हणत पार्वतीने डोळे मिटून घेतले.

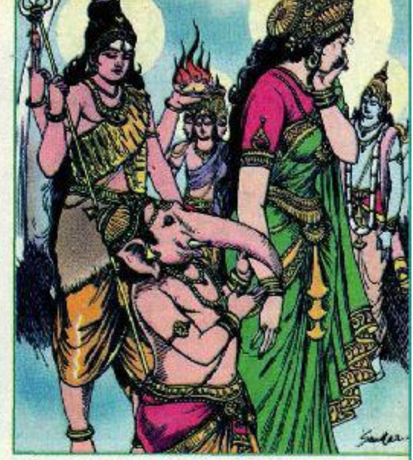
तेव्हां गजमुख कर्णमधुर स्वरात म्हणाला- ''आई! तूं इतकं मनाला कां लावून घेतेस? जे व्हायचं होतं ते सर्व निर्विघ्नपणे पार पडलं नाही का? त्या दिवशी तुम्ही दोघांनी भिंतीवर हत्तीचं चित्र पहात असतां मला पाहिलंत ते आठवत नाही का? तोच मी विघ्नेश्वर!''

पार्वतीला स्वप्न पडल्यासारखं ते दृश्य डोळ्यासमोर उभं राहिलं. शंकरालासुद्धा तो विघ्ननाश आठवला.

''विघ्ननाशा! तू आमचा मुलगा म्हणून अवतार धारण केला आहेस का? म्हणून कां तू माझ्याशी वाद घालून युद्ध करण्यासाठी दंड ठोकून उभा राहिला होतास आणि मला राग यावा म्हणून प्रयत्न केलास? आतां मला तुझी सर्व अद्भुत लीला कळली.'' शंकर म्हणाला.

''नाहीतर तू गजासुराला दिलेले वचन पुरे होईल हे कसे वाटले तुला?'' या शब्दांत गजाननाने शंकराला आठवण करून दिली.

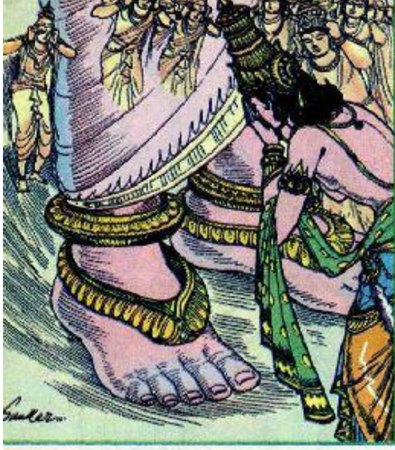
शंकर म्हणाला-''चांगली आठवण करून दिलीस. मी गजचर्मसुद्धा कमरेला बांधून घ्यायचे आहे. गजमुख माझ्या मुलालाच तर आहे!''

त्यानंतर शंकराने गजचर्म आणून कंबरेला बांधून घेतले.

शंकर नम्रपणे म्हणाला-''विघ्नेश्वरा! तू आपले विश्वरूप दाखव!''

तेव्हां विघ्ननाश गजानन आकाशाएवढा वाढला व त्याला पांचमुखे दिसू लागली. पृथ्वी, आप, तेज, वायु व आकाश या पंचमहाभूतांचे हिरवा, श्यामल, लाल, शुभ्र व निळा रंग अनुक्रमे त्या पांचही मुखांना होते. त्या डोक्यांवर नक्षत्रे फुलांसारखी शोभत होती. गजाननाचे गोल व विशाल पोट चकचकीत, लखलखीत होते, व आकाशाची बरोबरी करीत होते. त्याच्या अनेक हातांत अंकुश, परशू, पाश व कलशाबरोबर ब्रह्मा विष्णू व महेश या त्रिमूर्तींची शंख, चक्र, गदा, पद्म, डमरू, त्रिशूल, वज्रायुध, जपमाला, कमंडल, वीणा, तलवार, शक्तीचा भाला वगैरे आयुधे व

वस्तू होत्या. त्याचे रूप पाहण्यासाठी माना वर करून पाहणाऱ्यांचे डोळे त्याच्या तेजासमोर दिपून गेले व ते मान वांकवून उभे राहिले. सर्वांना एक अनिर्वचनीय आनंद वाटला. सरस्वती वीणा हातांत घेऊन गणपतीला आवडणारा भूपराग वाजवूं लागली. त्यानंतर नारदाने भैरव राग मधून मधून म्हणत सर्व वातावरण निनादित केले. त्या आनंदात शंकराने आनंदतांडव नृत्य सुरू केले.

इंद्रासह कोटिकोटि देवांनी माना वांकवून गजाननाचे वंदन केले. तेव्हां इंद्राच्या कानावर "त्या डोक्यासमोर तुला आपली मान वांकवावी लागेल!" हे गजेंद्राने म्हटलेले वाक्य वारंवार आदळल्यासारखे झाले. पुत्रगणपतीच्या धडावर बसविलेले डोके गजेंद्राचेच आहे हे इंद्राला माहीत होते. इंद्र कान धरून तीन वेळ उठाबशा काढून त्रिवार आपल्या थोबाडीत मारून घेऊन मनांत म्हणाला-"गजेंद्रा! तूच खरा त्रिकालज्ञानी, मी अज्ञानी; माझ्या गर्वोक्तीबद्दल मला माफ कर!" सर्व देवांनी इंद्राचे अनुकरण करून गजाननाला नमस्कार केला.

विश्वरूप धारण केलेल्या अवस्थेत असलेल्या गजाननाला शंकर म्हणाला- "विघ्नेश्वरा! तुझं हे रूप पाहून यांत अनेक विशेष अर्थ आहेत, असे आम्हां सर्वांना वाटत आहे. ते सर्व कळावेत असे कुतूहल आम्हांला होत आहे!"

विघ्ननाश म्हणाला-"शिवभक्तांचा मेळावा म्हणजेच हे विश्व होय. सर्व विश्वाचे मातापिता असे हे जे पार्वती परमेश्वर आहेत, त्यांचा मी मुलगा आहे त्यांना मी पुष्पांजली वाहातो!" असे म्हणत गजानन हात जोडून गप्प झाला.

तेव्हां ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला- "मत्स्यावतार धारण करून विष्णूने सोमकासुराचा वध केला आणि वेदांचे रक्षण केले. पूर्णचंद्रासारखी मृदुशांत कांती धारण करून विघ्नेश्वराने साक्षात् दर्शन देऊन ते वेद मला दिले. मला ज्ञान व सिद्धी प्राप्त झाली. त्यावेळी विघ्नेश्वराविषयी अनेक गोष्टी मला कळल्या. संकल्प सिद्धीला मूळ कारण विघ्नेश्वर आहे हे ओळखून मी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून प्रथमपासून पुन्हां सृष्टीची रचना करू शकलो.

"विघ्नेश्वर हा विराट स्वरूप आहे. तो व्याप्त होतो म्हणूनच तो 'विष्णु' म्हणवितो. आकाश, वायु, तेज, आप व पृथ्वी या पंचमहाभूत गणांचा तो अधिपती असल्या कारणानेच विघ्ननाश हा महागणाधिपती झाला! लक्ष्मी व सरस्वतीचे निवासस्थान, अशी तुझ्या पंचमुखांतील दोन

मधली मुखे आहेत. त्या पंचमुखांना पंच महाभूतांचे प्रतीक पांच रंग आहेत.

"हत्तीचे डोके हे मेधा व शक्ती दोन्हीचे प्रतीक आहे. पोट मोठे आहे एवढ्यावरच भागत नाही. आवश्यक मेधा सुद्धा असली पाहिजे, हा त्याचा अर्थ होय! नव नवीन पक्वान्ने पडत असतात व जुनी पचून जात असतात. त्यांचा असा अर्थ घ्यावयाचा असतो की अनंत आकाशात नक्षत्रमंडळें ग्रह, उपग्रह, गोल, लोक, जसे भरलेले असतात तसे हे लंबोदर होय. हा लवकरच एका छोट्याशा उंदरावर बसून फिरणार आहे. म्हणजे सूर्यचंद्रादी ग्रह, महामंडळें शून्य आकाशांत आपली गती न सोडतां नियमितपणे फिरत राहणार, व झूल व अलंकार घालून हत्तीची अपूर्व अशी स्वारी निघते, तसे संपूर्ण ज्ञान विज्ञान सजून निघाले आहे असे म्हणावयाचे. विश्वविज्ञानाचे प्रतीक म्हणजेच विघ्नेश्वर. तो विज्ञानेश्वर नामेच ओळखला जातो.

"अखिल विश्वाचा अधिनेता व नियंता आहे तो. म्हणून अंकुश धारण करतो. बौद्धिक शक्तीचा विघ्नेश्वर गुरू आहे. बुद्धिभ्रम होऊ नये यासाठी माहूत हत्तीला काबूत ठेवतो, तसा हा अंकुश हा मनोनिग्रहाचे प्रतीक आहे. प्रत्येक प्राणी व पदार्थ आपापल्या पायरीवर, जागेवर, नैसर्गिक नियमाने बांधलेला आहे, याचे चिह्न म्हणून विघ्नेश्वराच्या हातांत पाश आहे. परिपूर्णता ही कधी कमीजास्त होत नसते, याचे चिन्हस्वरूप त्याने हातांत कलश धारण केला आहे. परशूने तो विघ्नांना छिन्नभिन्न करून टाकतो. सर्व विश्व हे नादात्मक आहे. चराचर सृष्टीतील कोट्यावधी आवाज ऐकू पडावेत यासाठीच त्याने आपले एवढे मोठे कान ठेवले आहेत. हत्तीचे डोळे जसे बारीकसारीक वस्तू

देखील पाहतात, तसे विघ्नेश्वराचे डोळे बारीक असले तरी सूक्ष्मदर्शी आहेत. त्या डोळ्यांना परमाणुपासून तो ब्रह्मांडापर्यंत सर्वनित्य दिसत असते. त्याचे वक्रतुंड हे सर्व वांकड्यांना तुकडे तुकडे करून सरळ करणारे आहे. कोणतीही वस्तू कोठेही असो, सोंड सरळ किंवा वांकडी होऊन त्या वस्तूपर्यंत पोचते.

''अन्नधान्याच्या समृद्धीला विघ्ननायकच अधिनायक आहे. तो भोजनप्रिय आहे, शरीर स्वास्थ्य चांगले म्हणून बौद्धिक बल संपूर्ण आहे. फळफळावळ, पक्वान्ने, पालेभाज्या वगैरेंना कधी नकार न देता तो स्वीकारतो. भाद्रपद महिन्यांत हत्तीसारखे ढग येतात व त्याच्या सोंडेसारखी मुसळाधार वृष्टी होते. मेघगणाचा नायक गण-नायक होय! विघ्नेश्वराने अवतार धारण केला तो याच भाद्रपद महिन्यात. भाद्रपद शुक्ल चवथीला जे विघ्ननाश गणाधिपाची पूजा करतात त्यांना संकल्पसिद्धी लाभते व विघ्नांना तोंड देण्यास स्फूर्ती व प्रसंगावधान लाभते.

''आपल्या दांतांची लेखणी करून ती उचलल्याशिवाय विघ्नेश्वराने आपल्या हातांत पंचमवेद म्हणविण्यालायक महाभारताचे लेखनकार्य केले ते चिरस्थायी होणार. विघ्नेश्वरांचा महिमा वर्णन करून सांगणे माझ्या सारख्याला साध्य नाही. कोणतेही कार्य प्रारंभ करण्यापूर्वी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून व त्याची पूजा करून सुरू केले पाहिजे. 'शुभमस्तु!' अशी अभयमुद्रा धारण करूनच तो बसला आहे. महागणपति हा सर्वांचे प्रथम आराध्य दैवत आहे!'' असे सांगून ब्रह्मदेव मौन झाला.

तेव्हां शंकराने सर्वांकडे एकदां पाहिले व म्हणाला- ''ब्रह्मदेव म्हणाला ते सर्वांनी ऐकलंत ना? विघ्नेश्वराची सर्वांत आधी पूजा केली पाहिजे!''

सर्वांनी होकारार्थी त्रिवार माना हलविल्या. नारदाने पुन्हां आपल्या वीणेवर भूप राग वाजवायला सुरवात केली तर सरस्वतीने तदनुरूप रागिणी गायला सुरवात केली. त्या वातावरणात पार्वती विघ्ननायकाला नमस्कार करूं लागताच विराट रूप धारण केलेला विघ्ननायक म्हणाला- ''आई! आई! नको!'' आणि लगेचविराट स्वरूप सोडून बालगणेश होऊन आईच्या पायांना मिठी मारून उभा राहिला.

मेहनतीचे फळ मधुर असते

बऱ्याच वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. एक लहानसे गांव होते. त्यांत एक कष्टाळू शेतकरी राहात होता. त्याचा परिवार मोठा होता. त्याचे मातापिता, पत्नी, चार मुलें व एक धाकटा पांगळा भाऊ एवढी माणसें त्याच्या घरांत होती. ती सर्वजण खूप मेहनत करीत असत. शेतकरीदेखील सर्वांनी भरपूर काम करावे म्हणून त्यांना प्रोत्साहन देत असे. तो नेहमी म्हणायचा कीं मेहनतीचं फळ नेहमीच मधुर असतं.

त्याच्या शेतालगत एक मोठे आंब्याचे झाड होते. त्याच्या सांवलीत बसून तो दुपारचे जेवण करीत असे. शुभ प्रसंगी या आंब्याच्या पानांचे तोरण बांधून तो घराची सजावट करत असे. त्या झाडाची फळें दर हंगामात सारे कुटुंब मोठ्या आनंदाने चाखीत असे. आम्रवृक्ष त्या शेत-कऱ्यासाठी फारच उपयुक्त होता.

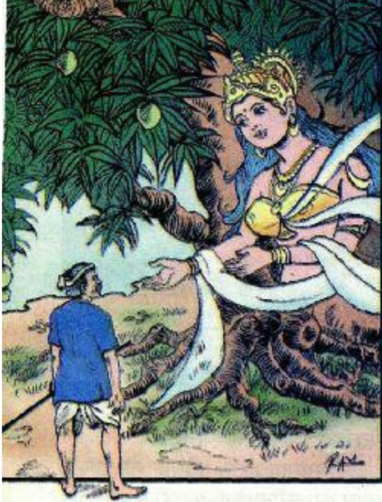
त्या आम्रवृक्षावर एक वनदेवी राहात होती. खूप वर्षे ती त्या झाडावर होती. शेतांतल्या पिकांतून शेतकऱ्याला जो कांही थोडा फायदा होत होता, त्यामुळें त्याच्या कुटुंबाची परिस्थिती हळूंहळू सुधारत होती; तरीसुद्धां तो शेतकरी खूपच कष्ट करीत होता. वनदेवी हे सारं बघत होती.

एक दिवस वनदेवीने शेतांत काम करणाऱ्या या कुटुंबाच्या सर्व सभासदांच्याकडे लक्षपूर्वक पाहिले. तिच्या मनांत विचार आला, ''गरीबी असली कीं सर्वांनाच खूप कष्ट करावे लागतात. पण या शेतकऱ्याची परिस्थिती सुधारली, तरीदेखील तो आराम करायचे मनांत आणीत नाही. सुखाचा उपभोग घेण्याची कल्पनाही याच्या मनांत येत नाही. आणखी पैसा कमवण्याची इच्छा त्याला कधी होत नाही कां?''

आपल्या मेहनतीच्या कमाईतून त्याने शेजारचं एकरभराचं शेत विकत घेतलं. वनदेवीला अगोदरच हे माहीत होतं.

पहिला पाऊस पडल्यानंतर एक चांगला

- प्रदीप चौहान -

दिवस पाहून शेतकऱ्याने शेत नांगरायला सुरवात केली. त्याची कष्टाळू वृत्ती पाहून वनदेवीच्या मनांत त्याच्याविषयीं दया उत्पन्न झाली.

त्या दिवशी संध्याकाळीं जेव्हां तो घरी परत जायला निघाला, तेव्हां वनदेवी त्याच्यासमोर प्रकट झाली आणि तिने त्याला आपली ओळख सांगितली. ती त्याला म्हणाली, "मी इतकी वर्षे पाहाते आहे कीं तू खूपच कष्ट करीत असतोस. उन्हापावसांत तू आपल्या कामांत दंग असतोस. तुझे कष्ट पाहून मला खरोखरच तुझी दया येते. बघ, तुला जितकी संपत्ति हवी असेल तितकी मी देईन. तू स्वतः मेहनत करणें सोडून दे आणि मजूर लावून शेतीचं काम करुन घे."

शेतकऱ्याने वनदेवीला वंदन केले आणि विचारले, "जर माझे कष्ट तुला पाहावत नसतील तर मजुरांचे कष्ट तरी तू कसे पाहाशील? तीदेखील माझ्यासारखी माणसेंच आहेत. होय कीं नाही?"

त्याचा प्रश्न ऐकून देवी नाराज झाली नाही. ती म्हणाली, "ते सर्वजण आपलं पोट भरण्यासाठी मेहनत करतात. त्यांना कष्ट करावेच लागतात. पण मला शंका आहे कीं तुला कष्ट करण्यांतच सुख मिळत राहाते. म्हणूनच मला तू आवडतोस. बोल, किती धन हवंय?"

शेतकऱ्याने आणखी एकवार देवीला नमस्कार करून म्हटले, "मी कष्ट करतो, अपार मेहनत करतो, म्हणून तू माझ्यावर प्रसन्न आहेस. मला संपत्ति देऊन तुझ्यापासून दूर करायचा तुझा विचार आहे कां? नाही देवी. तुझा आशिर्वाद मला संपत्तीसमान आहे. मला धनसंपदा नको आहे." एवढं म्हणून तो तिथून निघून गेला.

दोन दिवसानंतर जेव्हां तो शेतकरी शेतांत नांगर चालवत होता, तेव्हां नांगराचा फाळ कशावरतरी आपटल्याचा आवाज आला. त्याने तिथें उकरून पाहिले तर तिथें एक पितळेचा हंडा सांपडला. त्यांत सोन्याचांदीच्या मोहरा भरलेल्या होत्या.

त्याने तो हंडा खांद्यावर घेतला आणि तो आंब्याच्या झाडापाशीं आला. त्याने वनदेवीला हांक मारुन बोलावले. "देवीमाते" असं तो दोनतीन वेळा जोरजोरांत ओरडला.

दुसऱ्याच क्षणीं देवी प्रत्यक्ष येऊन म्हणाली, "तूं मला बोलावलंस? सांग, काय झालंय?"

शेतकऱ्याने हंड्यातल्या मोहरा दाखवून म्हटले, "हे तुझंच काम आहे ना?"

देवीने म्हटलं, "काय बोलतो आहेस तूं? मला तर कांहीच माहिती नाही."

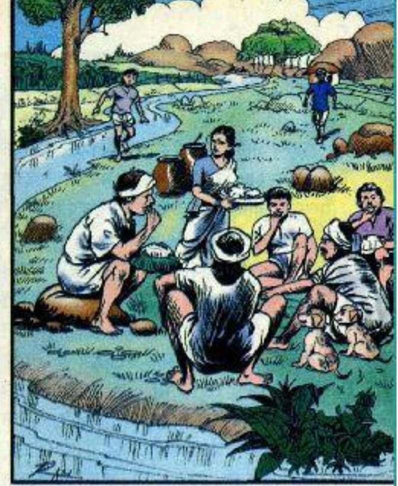
शेतकऱ्याने हंसून म्हटले, "इतकी वर्षे मी हे शेत करतो आहे. या शेताचा कानाकोपरा मला ठाऊक आहे. तुझी एवढीच इच्छा आहे ना, कीं मी मजुरांकडून काम करवून घेऊं आणि स्वतः इतकी मेहनत करूं नको म्हणून? ठीक आहे, तसंच होईल" तो हंडा घेऊन शेतकरी तिथून निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी त्याच्याबरोबर दहा मजूर आले. त्यांना पाहून देवीला फारच आनंद झाला. परंतु तिचा आनंद फार वेळ टिकला नाही. जे मजूर कामासाठी आले होते, त्यापैकीं फक्त दोघेच काम करायला लायक दिसत होते. बाकीचे म्हातारे होते. कांही ना कांही व्याधीमुळें विकलांग दिसत होते.

शेतकऱ्याने प्रत्येकाला वेगवेगळे काम नेमून दिले. तोही त्यांच्याबरोबर काम करूं लागला. दुपारीं शेतकऱ्याच्या बायकोने सर्वांसाठी जेवण आणले. त्याच वृक्षाच्या सांवलीत सर्वांनी मिळून भोजन केले.

नंतर घटकाभर सर्वांनी एकमेकांना आपापल्या सुखदुःखाच्या कथा सांगितल्या. शेतकऱ्याने त्यांची दुर्दशा पाहून त्यांना योग्य तो सल्ला सांगितला.

"एक गोष्ट नेहमी लक्षांत ठेवा. परमेश्वराने मानवाची ही सृष्टी कांही आपण रिकामटेकडेपणाने बसण्यासाठी निर्माण केलेली नाही. भरपूर कष्ट केल्यानंतर सुखासमाधानाने राहाण्यासाठी केलेली आहे. जोपर्यंत आपण जिवंत आहोत, तोपर्यंत

जेवढी मेहनत आपल्याला करता येईल तेवढी आपण केलीच पाहिजे."

दिवस मावळण्यापूर्वी मजुरांनी काम थांबवले. शेतकरी जवळच्याच एका झोंपडीत शिरला. वनदेवी देखील त्याच्या पाठोपाठ झोंपडीच्या आंत गेली.

शेतकऱ्याने त्या पितळी हंड्यातून कांही चांदीच्या मोहरा काढला आणि मजुरांना योग्य मजुरी दिली.

"या शेतकऱ्याने मजुरी देताना कंजूषपणा केला नाही. पण मग या लुळ्यापांगळ्या लोकांना तो काम करायला कां घेऊन आला असावा?" वनदेवीला प्रश्न पडला होता.

मजूर परत गेल्यानंतर शेतकऱ्याने देवीला बोलावून सांगितले. "पाहिलंस ना? तुझ्या

इच्छेनुसार मी शेतांत काम करायला मजूर घेऊन आलो. आणि त्यांना कामाला लावले. आता तू खूष आहेस ना?''

''मी आणि प्रसन्न? मी कशाला प्रसन्न राहीन रे? तू तर क्षणभरदेखील बसला नाहीस. मग ह्या मजुरांना आणायचा कसला आलाय फायदा?'' देवीने विचारले.

''तू अगदी बरोबर विचारलं आहेस. आज जे शेतांत काम करायला आले होते ना, ते अत्यंत आळशी नि कामचोर लोक आहेत. म्हणून त्यांच्यावर काम पूर्णपणे मी सोंपवलं नाही. त्यांच्याजवळ राहून, मी त्यांच्याकडून काम करवून घेतलं. तू जे धन मला दिलं आहेस, त्यांतून मी त्यांना योग्य तितकेच वेतन दिले. आता सांग, आता तरी तू खूष आहेस ना?'' त्याने हंसतहंसत देवीला विचारले.

त्यावर वनदेवी म्हणाली, ''तुझे बोलणें ऐकल्यानंतर मी खरंच संतुष्ट झाले आहे. देवतांच्यात माझ्यासारखी मानवी, व मानवजातीत तुझ्यासारखी देवतुल्य मंडळी असतात, हे पाहून मला फारच आनंद झाला आहे. तू असाच राहा आणि अशीच सत्कृत्यें करीत राहा. तुला हवे असेल तेवढे धन मी तुला देत राहीन.''

देवीचे हे बोलणें ऐकन शेतकऱ्याने हात जोडून तिला विनंती केली व म्हणाला, ''माते, कृपा करून असं मात्र करूं नकोस. विनासायास मिळणारं धन, फुकटांत मिळणारी संपत्ती कुणालाही लाभत नाही. मी जे नवे शेत खरेदी केलंय, त्याच्यांत जर उत्तम पीक आलं तर मजुरांच्या श्रमाची मजुरी मी माझ्या कष्टाच्या कमाईमधूनच देईन. तेव्हां या मजुरांच्याबरोबरीने मीही काम करीत राहीन आणि आणखी जमीन खरेदी करीन. तू फक्त या आम्रवृक्षावर बसून मला सदैव आशिर्वाद देत राहा. यापेक्षां जास्त कांही मला नको.''

देवीने त्याचे बोलणें लक्षपूर्वक ऐकले. त्याच्या चेहऱ्यावरचा आत्मविश्वास व स्वाभिमान पाहून तिला फारच आनंद झाला.

''ठीक आहे. कष्टाचे फळ नेहमीच मिळते. जो मेहनत करतो त्याला नेहमीच सुख मिळत राहाते.'' असं स्वतःशीच म्हणून तिने शेतकऱ्याला आशिर्वाद दिला व ती अंतर्धान पावली.

बजरंगाचे साहस

बजरंग बलरामपुरमधें राहात होता. त्या दिवशी तो नेहमीसारखा शांत नव्हता. रागाने त्याचा चेहरा फुलून निघाला होता. त्याने एक तलवार काढली आणि दगडावर तो ती पाजळूं लागला. गेले कित्येक दिवस तो आणि वीरबाहू यांच्यामधे शेतीच्या कामावरून होणारा वाद आता विकोपाला गेला होता. वास्तविक बाब अगदी किरकोळ होती. पण बघताबघता त्याला भांडणाचे स्वरूप आले. त्यावेळीं बजरंगने संतापाच्या भरांत म्हटले, ''अरे वीरबाहू, जर मी तुझ्या पोटांत तलवार खुपसून तुला मारले नाही, तर माझे नांव बजरंग नव्हेच! तुला ठाऊक आहे ना, मी या प्रांतातल्या प्रसिद्ध भीमाच्या कुळांतला आहे!'' अशी प्रतिज्ञा करून तो घरीं परतला.

बजरंग तलवारीला धार लावीत होता आणि एकीकडे तोंडाने वीरबाहूला यथेच्छ शिव्या देत होता. या गोष्टीचा बभ्रा गांवभर झाला. कांही लोक हे पाहायला त्याच्या घरासमोर जमले. गांवातल्या दोघातिघा वडीलधाऱ्या मंडळींनी बजरंगाला म्हटले, ''अरे, तुमची दोघांची शेते एकमेकांला लागून आहेत. दोघांनाही एकामेकांची मदत लागेल ना कधीतरी! दोघांच्यात उगीच तेढ कशासाठी ठेवायची? तुझा राग विसरून जा.''

पण बजरंगाने त्यांच्याकडे सरळ दुर्लक्ष केले, आणि हातांत तलवार घेऊन तो वीरबाहूच्या घराकडे निघाला. हा तमाशा पाहात गांवातली पोरेटोरेही मागोमाग जाऊं लागली. जेव्हां ते वीरबाहूच्या घरासमोर गेले, तेव्हां त्यांना कळलं कीं तो घरांत नसून शेतावर गेलेला आहे. बजरंगाने जोराने तलवार हलवली आणि पुन्हां वीरबाहूला शिव्या देतदेत तो शेताकडे निघाला. तोपर्यंत गांवातले आणखी कांही लोक तिथे गोळा झाले.

शेताच्या बांधावर बसलेला वीरबाहू दांत घांसत होता. हातांत तलवार घेतलेल्या बजरंगाला त्याने पाहिले. पण तो जरासादेखील हलला नाही कीं कांही बोलला नाही. त्याला त्याचं कांहीच वाटलं नाही. त्याने एकवार बजरंगाकडे पाहिलं आणि पुन्हां वळून तो आपल्या कामांत गुंतला.

- समीर मिश्रा -

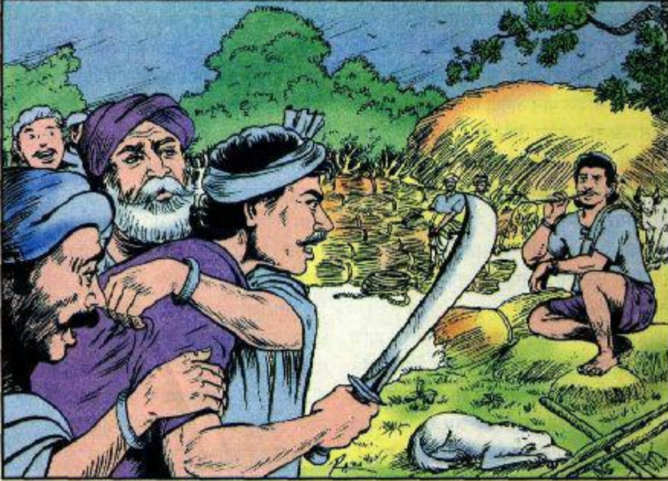
बजरंगाने हातांतली तलवार हवेंत फिरवली, आणि लांबलांब टांगा टाकीत तो वीरबाहूच्याजवळ आला व मोठ्याने ओरडत म्हणूं लागला, "अरे, तूं मला अजून नीटपणें पाहिलं नाहीस असं दिसतंय. माझ्या हातांत ही तलवार आहे; बघ जरा नीट! ही मी तुझ्या पोटांत खुपशीन आणि तुझा कोथळाच बाहेर काढीन, सांगतोय तुला!" असं म्हणून त्याने तलवार वर उचलली.

जमलेल्या लोकांना वाटलं कीं बजरंग कांही पोकळ बढाई मारीत नाही आहे, आणि तो खरोखरच वीरबाहूला मारेल. लोकांनी बजरंगाला पकडले आणि ते त्याला दूर घेऊन गेले.

इतकं सगळं होऊन देखील वीरबाहू थोडासुद्धां बधला नव्हता. तो जागच्याजागी बसला होता. त्याने आपली बैठक बदलली नाही किंवा बजरंगाकडे पुन्हां वळून पाहिले नाही. तेवढ्यांत श्याम नांवाचा एक माणूस वीरबाहूच्याजवळ येऊन म्हणाला, "काय करतो आहेस तू? एका बाजूला बजरंग तलवार घेऊन तुला मारायला येतोय आणि तू चूप बसला आहेस! कांहीही झालं नाही हे खरं, पण तू त्यांच्याकडे पुन्हां वळूनदेखील बघितलं नाहीस. वा, तुझ्या हिंमतीला दाद दिलीच पाहिजे."

एकीकडे बजरंग लोकांकडून आपली सुटका करुन घेण्यासाठी धडपडत असताना म्हणाला, "सोडा मला, आज वीरबाहूच्या जिंदगीचा शेवटचा दिवस आहे. मी त्याची खांडोळी करणार आहे."

लोकांशी झटापट करीत असलेल्या बजरंगाकडे पाहून वीरबाहूने श्यामला म्हटलं, "श्याम, आता मी तुला एक गंमत दाखवतो ती बघ हां! तू तिथें जा आणि ज्या लोकांनी त्याला पकडून ठेवलेलं आहे,

त्यांना जाऊन हळूंच सांग कीं त्याला सोडून द्या."

वीरबाहू बजरंगाला सोडवण्यासाठी कां सांगतो आहे, ते कांही श्यामच्या लक्षांत आलं नाही. श्यामला वाटलं कीं बजरंग जोरजोराने ओरडत आहे, शिवीगाळ करतो आहे, मारण्याची धमकी देतो आहे आणि हवेंत तलवार फिरवतो आहे. वीरबाहूला आपल्या स्वतःच्या प्राणांचीदेखील पर्वा नाही कां? हे कसलं असलं अचाट धैर्य? असा विचार मनांत घोळवत तो बजरंगाला पकडून धरणाऱ्या लोकांच्याजवळ गेला. आता काय होईल ते पाहाण्याची त्यालाही उत्सुकता होतीच. त्यांच्यापैकीं एकाला त्याने खुणेने बोलावलं आणि त्याला सांगितलं, "बजरंगाला सोडून द्या!"

झालं, बजरंगाला त्यांनी सोडून दिलं. अकस्मात ही घटना घडली आणि बजरंग तोंडघशी पडला. वीरबाहूला आपली तलवार दाखवत एकेक पाऊल मोजूनमापून टाकत बजरंग वीरबाहूच्या दिशेने जाऊं लागला.

पण यावेळेला त्याला पकडायला कुणीही पुढे येईना. हे जेव्हां त्याच्या लक्षांत आलं. तेव्हां तो जागच्याजागीच उभा राहिला. वीरबाहूला संबोधून तो म्हणाला, "अरे वीरबाहू, तुझ्या आयुष्याचे अजून कांही दिवस शिल्लक आहेत. म्हणून तू वांचलास. इतक्या लोकांच्यासमोर तुला मारून मला तुरुंगाची हवा खायची नाहीय, किंवा फांसावर चढायचं नाही. असला मूर्खपणा कांही मी करणार नाही. आज नाही, तर पुन्हां कधीतरी नक्की तुला मी पाहून घेईन. त्यावेळेला तुला कुणी नाही वाचवूं शकणार बरं! तुझं मरण माझ्या हातूनच होणार आहे हे विधीलिखित आहे" असं म्हणून तो परत फिरला आणि तिथून निघून गेला.

तो गेल्यानंतर वीरबाहूने तिथें उभे असलेल्या लोकांना म्हटलं, "तुम्ही सर्वांनी पाहिलंत ना, तुम्ही जसं त्याला सोडून दिलंत, तशी तो घाबरून निघून गेला. त्याला ठाऊक होतं कीं तुम्ही त्याला माझ्यावर हल्ला करण्यापासून रोखाल.

मला नुसती तलवार हवेंत परजून त्याने घाबरवण्याचा प्रयत्न केले. मारण्यासाठी येणारा माणूस आपल्याबरोबर लोकांचे लटांबर घेऊन कां येत असतो? भुंकणारे कुत्रे चावत नाहीत, आणि चावणारे कुत्रे भुंकत नाहीत. बरोबर आहे ना माझं? ही म्हण या ठिकाणीं अगदी चांगली लागूं पडते."

त्याचे बोलणें ऐकल्यानंतर वीरबाहूच्या धैर्याचे कारण त्यांच्या लक्षांत आले.

